

SĄD NAJWYŻSZY W POLSCE – HISTORIA, PODSTAWOWE ZAGADNIENIA I DODATKOWE INFORMACJE – EBOOK PRZYGOTOWANY W RAMACH PROJEKTU „ROZWÓJ INSTYTUCJONALNY PORADNICTWA PRAWNEGO I KONSUMENCKIEGO”

WSTĘP

Zmiany geopolityczne i społeczne, które nastąpiły w wyniku I wojny światowej, stanowiły punkt zwrotny dla narodu polskiego, otwierając nowy rozdział w dążeniu do odzyskania niepodległości i suwerenności. Upadek rosyjskiej dominacji i zastąpienie jej przez państwa centralne nie tylko zmieniło układ sił na terytorium Królestwa Kongresowego, ale również stworzyło niepowtarzalną szansę na odbudowę polskiej państwowości. W obliczu dramatycznych zmian wywołanych przez I wojnę światową, terytorium Królestwa Kongresowego znalazło się na skrzyżowaniu historycznych zdarzeń, które przesądziły o jego przyszłości¹. Upadek rosyjskiej władzy i przejęcie kontroli przez państwa centralne stworzyły bezprecedensową przestrzeń dla odradzania się polskiej tożsamości narodowej i państwowości. W tym niezwykle trudnym okresie, mimo niepewności i zmiennych warunków politycznych, narodziła się wola budowy suwerennego państwa, co znalazło wyraz w dynamicznym rozwoju instytucji kulturalnych, edukacyjnych i administracyjnych, wśród których kluczową rolę odegrał system sądowniczy². Już w 1915 roku, kiedy to zmienił się okupant tych ziem, zaczęto kłaść fundamenty pod przyszłą niezależność, ustanawiając pierwsze polskie sądy, które miały stać się podwaliną prawa i sprawiedliwości w odrodzonej Rzeczypospolitej. W 1915 roku, wskutek przesunięcia frontu wojennego i opuszczenia terytorium Królestwa Kongresowego przez rosyjskie siły wojskowe oraz administracyjne, doszło do zmiany okupanta, ale nie przerwało to procesu stopniowego odrodzenia się polskiej państwowości³. W tym kontekście, w atmosferze budowania nowej rzeczywistości, zaczęły powstawać polskie instytucje edukacyjne, kulturalne i urzędnicze, w tym także organy sądownicze.

¹ A. Korobowicz, *Sąd Najwyższy Rzeczypospolitej Polskiej. Historia i współczesność*. Księga jubileuszowa 90-lecia Sądu Najwyższego 1917-2007, wyd. SN, *passim*.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

Wśród nich, już w 1915 roku, ustanowiono Sąd Główny w Warszawie, zlokalizowany w Pałacu Krasińskich, który pełnił funkcję najwyższej instancji sądowej. Rok 1916 przyniósł deklarację o utworzeniu Królestwa Polskiego pod okupacją państw centralnych, co stanowiło krok w kierunku konsolidacji państwowości⁴.

Następnie, w styczniu 1917 roku, powołano Tymczasową Radę Stanu, która w sierpniu tego samego roku wprowadziła przepisy dotyczące organizacji sądownictwa, zakładając utworzenie Sądu Najwyższego składającego się z dwóch izb: Cywilnej i Karnej. Pierwsze składki sędziowskie uformowano niezwłocznie, wyznaczając na ich czele Jana Jakuba Litauera, Stanisława Pomiana Srzednickiego⁵ i Antoniego Żydoka⁶. Stanisław Srzednicki objął funkcję prezesa Izby Cywilnej i zarazem Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego. Pierwsze obrady tej instytucji odbyły się 14 grudnia 1917 roku. Przy Sądzie działała również prokuratura. Zasadniczy zwrot nastąpił 11 listopada 1918 roku, kiedy to Polska odzyskała niepodległość, dysponując już wypracowanymi strukturami władzy, w tym sądownictwem. Rok 1919 przyniósł dalsze uregulowania dotyczące Sądu Najwyższego, które zostały wprowadzone dekretem Józefa Piłsudskiego, m.in. dotyczące wyjaśniania wątpliwości prawnych i nadzoru nad działalnością sądów niższych instancji⁷. Sąd Najwyższy rozrósł się o kolejne izby, w tym specjalizujące się w różnych dziedzinach prawa, zależnie od dawnego podziału zaborczego. Ustawodawstwo z lat 1919-1929 dążyło do ujednoczenia systemu prawnego Polski, co było zadaniem Komisji Kodyfikacyjnej.

Konstytucje z lat 1921 i 1935 zapewniały odrębność i gwarancje dla władzy sądowniczej, w tym nieusuwalność sędziów, co było fundamentem niezależności sądów. W 1929 roku dokonano unifikacji struktury sądownictwa, a Sąd Najwyższy otrzymał kompetencje kasacyjne⁸. Jednakże reformy i przepisy wprowadzone w późniejszym okresie, w tym kontrowersyjne przeniesienia w stan spoczynku niektórych prezesów Sądu Najwyższego, budziły debaty i były przedmiotem zmian w celu zapewnienia zgodności z konstytucją. Ostatecznie struktura Sądu Najwyższego została uproszczona, a jego

⁴ A. Korobowicz, *Sąd Najwyższy Rzeczypospolitej Polskiej. Historia i współczesność*. Księga jubileuszowa 90-lecia Sądu Najwyższego 1917-2007, wyd. SN, T

⁵ Sąd Najwyższy Rzeczypospolitej Polskiej. Zespół Prasowy Sądu Najwyższego, Warszawa 2014, s. 48 - 55.

⁶ A. Korobowicz, *The regional court in Piotrków 1876–1915*, *Studia Iuridica Lublinensia*, 2013/19, Lublin 2013, DOI: 10.17951/sil.2013.19.0.143

⁷ A. Bereza, *Sąd Najwyższy 1917-2017 : prezesi, sędziowie, prokuratorzy Sądu Najwyższego*,. Dom Organizatora w Toruniu, Toruń 2017, passim.

⁸ *Sąd Najwyższy Rzeczypospolitej Polskiej...op, cit. passim.*

funkcjonowanie dostosowane do jednolitego procesu cywilnego⁹. Przez cały okres międzywojenny sędziowie, w tym Sąd Najwyższy, byli powoływani przez Prezydenta RP na wniosek ministra sprawiedliwości, co gwarantowało ich nieusuwalność i immunitet. W latach 1917-1939 w Sądzie Najwyższym orzekało około dwustu sędziów¹⁰. W 1938 roku utworzono przy Sądzie Najwyższym Izbę do spraw Adwokatury, co stanowiło wyjątkową formę sądu dyscyplinarnego dla adwokatury, działającą do końca 1950 roku¹¹.

Takim sposobem, Sąd Najwyższy II Rzeczypospolitej, ustanowiony jeszcze przed odzyskaniem niepodległości, ewoluował w kluczowy organ sądowniczy nowoczesnego państwa polskiego, pełniąc rolę strażnika jednolitości orzecznictwa i praworządności. Działania legislacyjne i reformy podjęte w okresie międzywojennym, w tym unifikacja systemu prawnego i wprowadzenie gwarancji konstytucyjnych dla niezależności sądownictwa, świadczyły o dążeniu do zapewnienia sprawiedliwości i równości wobec prawa. Kontrowersje i zmiany kadrowe, jakie miały miejsce w latach 30., choć były odbiciem politycznych napięć, nie podważyły fundamentalnej roli Sądu Najwyższego w strukturze państwowej¹². Instytucja ta, ukształtowana w burzliwych czasach, przetrwała jako bastion praworządności, odzwierciedlając zarówno trwałość, jak i elastyczność polskiego systemu prawnego w obliczu wyzwań nowoczesności¹³.

Okres drugiej wojny światowej stanowił dla Polski czas nie tylko niezwykle trudnych prób narodowych, ale również głębokiego kryzysu państwowości, którego skutki odczuwalne były na wielu płaszczyznach życia społecznego i politycznego. Jednym z najbardziej dotkniętych sfer była instytucja sądownictwa, w tym funkcjonowanie Sądu Najwyższego – filaru niezależności sądowej i praworządności. Okupacja niemiecka i sowiecka przyniosła zawieszenie działalności tego organu oraz brutalne represje wobec jego członków, co stanowiło dramatyczny rozdział w historii polskiego sądownictwa. Pomimo tych wyzwań, dążenie do odbudowy praworządności i suwerenności sądowej nie ustawało, znajdując

⁹ M. Pietrzak, *Sąd Najwyższy w II Rzeczypospolitej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1981, z. 1, s. 101-107.

¹⁰ W. Koziulewicz, „Tryb powoływania sędziów Sądu najwyższego w Polsce w latach 1917-2007 [w:] Wojciech Witkowski (red.), *W kręgu historii i współczesności polskiego prawa. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Arturowi Korobowiczowi*, Lublin 2008, s. 557-570.

¹¹ M. Pietrzak, *Sąd Najwyższy w II Rzeczypospolitej*...op.cit, s. 101-104.

¹² *Ibidem*, *passim*.

¹³ *Ibidem*.

odzwierciedlenie w działaniach podjętych zarówno w kraju, jak i na emigracji¹⁴. Podczas wojny, działalność Sądu Najwyższego uległa zawieszeniu przez niemieckich okupantów, którzy przejęli część jego uprawnień, delegując je do głównego wydziału sprawiedliwości. Analogiczna sytuacja dotyczyła Najwyższego Trybunału Administracyjnego, który również przestał funkcjonować. W Generalnym Gubernatorstwie, na terenach okupowanych przez Niemcy, utrzymano jednak w mocy ograniczone sądownictwo powszechne dla polskiej ludności, równoległe tworząc odseparowany system sądowy dla Niemców¹⁵.

Na terenach zajętych przez Związek Radziecki wprowadzono natomiast prawo oraz struktury sądowe radzieckie już w 1939 roku. W okresie okupacji, zarówno niemieckiej, jak i sowieckiej, wielu sędziów Sądu Najwyższego doświadczyło brutalności, będąc mordowanymi lub ginącymi w niewoli. Wśród nich był prezes Izby Cywilnej SN, Bolesław Norbert Podhorecki, zamordowany przez Sowietów w Katyniu, a także prezes Izby Karnej SN, Jan Rzymkowski, który również padł ofiarą represji sowieckich¹⁶.

Mimo tych tragicznych wydarzeń, zarówno w kraju, jak i na emigracji, nie ustawały starania o przywrócenie niepodległej Polski oraz odbudowę polskiego sądownictwa, w tym Sądu Najwyższego. Sygnałem tych działań było wydanie, w dniu wybuchu Powstania Warszawskiego, tymczasowego rozporządzenia przez Krajową Radę Ministrów, które zakładało wznowienie działalności sądowniczej. W dokumencie przewidziano, że kierownictwo Sądu Najwyższego przejmie tymczasowo jego prezes lub jeden z sędziów, do czasu powołania pierwszego prezesa przez Prezydenta RP, co miało nastąpić w okresie przejściowym¹⁷.

Po zakończeniu wojny, w latach 1945–1950, Sąd Najwyższy tymczasowo mieścił się w Łodzi, skąd w 1950 roku przeniesiono go do Warszawy, do dawnego gmachu sądów grodzkich przy ulicy Leszno, gdzie pozostawał aż do 1999 roku. W 1962 roku Sejm uchwalił nową ustawę o Sądzie Najwyższym, którą zaktualizowano w 1984 roku. Zmiany te wprowadzały nowe zasady funkcjonowania sądu, które obowiązywały do 1989 roku, kiedy to zreformowano strukturę Sądu Najwyższego, powołując na nowo jego sędziów, co stanowiło

¹⁴ A. Bereza,, *Sąd Najwyższy w latach 1945-1962*. Organizacja i działalność, Warszawa, C.H. Beck 2012, passim.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

symboliczny moment w historii polskiego sądownictwa, zwiastujący nową erę w rozwoju praworządności¹⁸.

Czas II wojny światowej i lata bezpośrednio po niej to okres, w którym polskie sądownictwo, w szczególności Sąd Najwyższy, musiało zmierzyć się z największymi wyzwaniami swojej historii. Zawieszenie jego działalności przez okupantów, represje wobec sędziów, a także konieczność dostosowania się do zmieniających się realiów politycznych i prawnych Polski po 1945 roku, stanowiły próbę dla całego systemu prawnego kraju. Mimo to, wysiłki mające na celu odbudowę niezależnego sądownictwa i zachowanie ciągłości prawnej były nieustanne, co świadczy o głęboko zakorzenionym przekonaniu o znaczeniu sądów dla demokratycznej państwowości. Przeniesienie siedziby Sądu Najwyższego z Łodzi do Warszawy, a następnie kolejne reformy prawne i organizacyjne, zakończone powołaniem nowych sędziów w 1989 roku, były wyrazem dążenia do adaptacji instytucji sądowniczych do zmieniającej się rzeczywistości oraz odnowy systemu prawnego Polski. Te działania, będące odpowiedzią na doświadczenia wojenne i powojenne, podkreślają niezmiernie ważną rolę, jaką Sąd Najwyższy odgrywa w strukturze państwa, będąc strażnikiem sprawiedliwości, niezależności sądowej i praworządności¹⁹.

W okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, od 1944 do 1989 roku, Sąd Najwyższy przeszedł znaczące przemiany, które odzwierciedlały polityczne i społeczne zmiany zachodzące w kraju. W 1945 roku, w wyniku zniszczeń wojennych Warszawy, Sąd Najwyższy wznowił działalność w Łodzi, w Pałacu Gustawa Adolfa Kindermanna przy ulicy Piotrkowskiej²⁰. Powrót do stolicy i przeniesienie do gmachu sądowego przy obecnej Alei Solidarności nastąpił w maju 1950 roku. Początkowo, do końca lat 40., w składzie Sądu dominowali sędziowie z okresu przedwojennego, którzy stopniowo byli uzupełniani o nowych członków. Ta stopniowa wymiana kadry wprowadzała zmiany w charakterze instytucji, nie zawsze z korzyścią dla poziomu kwalifikacji²¹.

¹⁸ H. Mielnik, *Charakter tez prawnych polskich (nieniemieckich) sądów apelacyjnych w Generalnym Gubernatorstwie w okresie II wojny światowej*, ACTA UNIVERSITATIS WRATISLAVIENSIS No 4021, Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem 42, nr 3 Wrocław 2020, s. 132 - 151.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ L. Garlicki, Z. Resich, M. Rybicki, S. Włodyka: *Sąd Najwyższy w PRL*, Ossolium, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, 1983, passim.

²¹ M. Budzyński, Z. Badowski, *Siedziba Sądu Najwyższego*, dostęp internetowy: <https://www.sn.pl/osadzienajwyzszym/SitePages/Siedziba.aspx> (dostęp z dnia 20.01.2024).

Znamiennym jest fakt powołania w 1948 roku pierwszej kobiety na stanowisko sędziego SN, Zofii Wasilkowskiej, co stanowiło przełomowe wydarzenie w historii polskiego sądownictwa²². Nie mniej, faktycznym przełomem w funkcjonowaniu Sądu Najwyższego był rok 1945, kiedy to na stanowisko Pierwszego Prezesa został mianowany Waław Barcikowski, pełniący jednocześnie funkcje w strukturach władzy państwowej. Jego rola w procesie stalinizacji wymiaru sprawiedliwości była znacząca, co podkreślało użycie Sądu Najwyższego jako narzędzia polityki komunistycznej²³. W 1948 roku Sąd uznał, że orzecznictwo i zasady prawne z okresu II Rzeczypospolitej, niezgodne z nowym ustrojem, mają jedynie znaczenie historyczne, co otworzyło drogę do przeprowadzenia sądowych zbrodni przeciwko bohaterom wojennym. W latach 1946-1948 działał Najwyższy Trybunał Narodowy, mający za zadanie osądzenie zbrodniarzy hitlerowskich i zdrajców narodu, z Pierwszym Prezesem SN na czele. Jednocześnie, od 1945 do 1954 roku funkcjonowała Komisja Specjalna do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym, będąca przykładem sądownictwa o specjalnym charakterze, którego orzeczenia były nieodwołalne²⁴.

Po śmierci Stalina i Bieruta, próby reform i rozliczeń z okresem stalinowskim nie przyniosły znaczących zmian w strukturze i funkcjonowaniu Sądu Najwyższego. Nowelizacje prawne z lat 1949-1950, reforma prokuratury oraz wprowadzenie dwuinstancyjnego systemu rewizyjnego z rewizją nadzwyczajną znacząco zmieniły procedury sądowe, oddalając się od trójinstancyjności i kasacji²⁵. Zmiana ustawy o Sądzie Najwyższym w 1962 roku, w myśl konstytucji z 1952 roku, umocniła pozycję SN jako naczelnego organu sądowego, eliminując Najwyższy Sąd Wojskowy i Trybunał Ubezpieczeń Społecznych. Sąd Najwyższy składał się z czterech izb, a sędziowie byli powoływani na kadencje pięcioletnie, z możliwością wielokrotnego powołania, co podkreślało ich zależność od władzy politycznej.

W okresie "Solidarności" w 1980 roku, pomimo przeszkód ze strony władz, powstała organizacja zakładowa NSZZ "Solidarność" w Sądzie Najwyższym, co świadczyło o dążeniu do reformy sądownictwa. Jednak wprowadzenie stanu wojennego w 1981 roku i wymuszone deklaracje lojalności doprowadziły do odwołania sędziów zaangażowanych w działalność niezależną. Zmiany w ustawie o SN w 1984 roku oraz powołanie na kadencję 1987-1992

²² M. Stypułkowska. Trudna droga kobiet do wykonywania zawodów prawniczych. Zofia Gawrońska-Wasilkowska. „Palestra”. Nr 38/9–10., Warszawa 1994. s. 147.

²³ *Historia Sądu Najwyższego*, dostęp internetowy: <https://www.sn.pl/osadzienajwyzszym/SitePages/Historia.aspx> (dostęp z dnia 20.01.2024).

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

sędziów związanych z PZPR pokazywały, jak głęboko sądownictwo było związane z polityką. Okres Polski Ludowej w historii Sądu Najwyższego to czas głębokich przemian ustrojowych, które znacząco wpłynęły na jego funkcjonowanie i niezależność²⁶.

Podczas transformacji ustrojowej po 1989 roku, Sąd Najwyższy Rzeczypospolitej Polskiej przeszedł istotne zmiany, które odzwierciedlały proces demokratyzacji kraju i reformę systemu sądownictwa²⁷. Po zniesieniu Sądu Najwyższego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w grudniu 1989 roku, nowa odsłona tej instytucji została zainaugurowana 4 czerwca 1990 roku przez Wojciecha Jaruzelskiego, ówczesnego prezydenta PRL. Na podstawie wniosków Krajowej Rady Sądownictwa, do nowego składu Sądu Najwyższego powołano 57 sędziów, w tym 22 z poprzedniego składu, co stanowiło ponad 38% nowej kadry. Wśród powołanych sędziów znaleźli się zarówno byli działacze partii komunistycznej, jak i adwokaci, a także sędziowie usunięci w czasie stanu wojennego²⁸. Adam Strzembosz, mianowany na stanowisko Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, rozpoczął kierowanie pracami tej instytucji 1 lipca 1990 roku. Wprowadzenie w 1990 roku sądów apelacyjnych, które przejęły od Sądu Najwyższego kompetencje do rozpoznawania środków odwoławczych od orzeczeń sądów wojewódzkich, oraz powierzenie Sądowi Najwyższemu w 1996 roku kompetencji do rozpoznawania kasacji, stanowiły ważne kroki w procesie reformy sądownictwa. Ustawa o Sądzie Najwyższym z listopada 2002 roku, zastępująca regulacje z 1984 roku, wprowadziła nowe zasady funkcjonowania tej instytucji²⁹.

Do 2018 roku liczba stanowisk sędziowskich oraz prezesów Sądu Najwyższego była ustalana przez Prezydenta RP na wniosek Zgromadzenia Ogólnego Sędziów SN. W 2015 roku liczba ta wynosiła 93 stanowiska, w tym 5 prezesów. Wprowadzenie nowelizacji ustawy o Sądzie Najwyższym w grudniu 2017 roku przyniosło istotne zmiany w strukturze oraz funkcjonowaniu Sądu, w tym likwidację Izb Wojskowej i Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych oraz utworzenie nowych izb. Krajowa Rada Sądownictwa, powołana w końcu 1989 roku, odgrywała kluczową rolę w procesie selekcji kandydatów na sędziów, co miało na celu zapewnienie niezawisłości i niezależności sądów³⁰. Procedury powoływania sędziów Sądu Najwyższego były wzorowane na systemie obowiązującym w Polsce

²⁶ *Ibidem*

²⁷ *Ibidem*

²⁸ *Ibidem*

²⁹ *Ibidem*

³⁰ *Ibidem*

międzywojennej, a reformy wprowadzone w okresie "Solidarności" znalazły odzwierciedlenie w praktykach sądowniczych III RP. Konstytucja RP z 1997 roku potwierdziła rolę Sądu Najwyższego jako naczelnego organu sądowego, nadzorującego działalność sądów powszechnych i wojskowych. Reforma z 2003 roku, wprowadzająca nową ustawę o Sądzie Najwyższym, dalej modernizowała strukturę i kompetencje Sądu, podkreślając jego niezależność i rolę w systemie prawnym kraju^{31,32}.

Funkcja porządkująca Sądu Najwyższego to istotny element polskiego systemu sądowniczego, mający na celu zapewnienie spójności, jednolitości oraz zgodności interpretacji prawa w całym systemie sądowym i innych instytucjach. Stanowi ona kluczową rolę w utrzymaniu praworządności i zapobieganiu rozbieżnościom w orzecznictwie. Głównym zadaniem tej funkcji jest pełen nadzór nad różnymi rodzajami sądów oraz instytucjami, co pozwala na skoordynowane działanie systemu sądowniczego. Sąd Najwyższy podejmuje także uchwały w sytuacjach, gdy pojawiają się zagadnienia prawne budzące wątpliwości lub rozbieżności w orzecznictwie, co wpływa na jednolitość orzecznictwa³³. Ponadto, Sąd Najwyższy ocenia zgodność innych aktów normatywnych z prawem, zapewniając, że przepisy prawne są zgodne z konstytucją i ogólnymi zasadami prawa. W ten sposób, funkcja porządkująca Sądu Najwyższego odgrywa istotną rolę w zapewnieniu spójności i jednolitości prawa w Polskim systemie sądowniczym oraz w zagwarantowaniu przestrzegania praw obywateli³⁴.

Rola porządkująca Sądu Najwyższego stanowi kluczową funkcję w polskim systemie sądowniczym, pełniąc istotną rolę w utrzymaniu praworządności oraz zapobieganiu ewentualnym rozbieżnościom w orzecznictwie. Jej istota polega na zapewnieniu spójności, jednolitości i zgodności interpretacji prawa w całym systemie sądowniczym oraz w innych instytucjach. Sąd Najwyższy sprawuje ten nadzór na podstawie przepisów zawartych zarówno w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jak i w innych ustawach. Według art. 183 ust. 1 Konstytucji, Sąd Najwyższy posiada pełen nadzór nad różnymi rodzajami sądów, w tym sądami powszechnymi, wojskowymi, sądami dyscyplinarnymi przy sądach apelacyjnych i wojskowych sądach okręgowych, Sądem Dyscyplinarnym przy Prokuratorze Generalnym, Trybunałem Arbitrażowym do spraw Sportu przy PKOl, a także sądami dyscyplinarnymi dla

³¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

³² Ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym. (Dz.U. 2002 nr 240 poz. 2052).

³³ Ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym. (Dz.U. 2002 nr 240 poz. 2052).

³⁴ Ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym. (Dz.U. 2002 nr 240 poz. 2052).

członków samorządów zawodów zaufania publicznego³⁵. To właśnie na podstawie tego przepisu Sąd Najwyższy ma uprawnienie do pełnego nadzoru nad wymienionymi instytucjami. Dodatkowo, Sąd Najwyższy posiada kompetencje do podejmowania uchwał w sytuacjach, gdy przy rozpatrywaniu skarg kasacyjnych lub środków odwoławczych pojawiają się zagadnienia prawne budzące wątpliwości lub rozbieżności w orzecznictwie³⁶.

Zgodnie z przepisami Kodeksu Postępowania Cywilnego (art. 398 indeks 17 § 1) i Kodeksu Postępowania Karnego (art. 441 § 1), takie uchwały Sądu Najwyższego mają moc zasady prawnej i wpływają na jednolitość orzecznictwa³⁷. Ponadto, Sąd Najwyższy ma ważne zadanie polegające na opiniowaniu innych aktów normatywnych oraz ocenie ich zgodności z prawem. To pozwala na zapewnienie, że przepisy prawne są zgodne zarówno z konstytucją, jak i ogólnymi zasadami prawa³⁸. Działając w ten sposób, Sąd Najwyższy odgrywa istotną rolę w utrzymaniu spójności i jednolitości prawa w polskim systemie sądowniczym oraz gwarantuje przestrzeganie praw obywateli. W ten sposób, rola porządkująca Sądu Najwyższego jest kluczowym elementem systemu sądowniczego w Polsce, zapewniając spójność i jednolitość interpretacji prawa³⁹.

Funkcja porządkująca Sądu Najwyższego odgrywa kluczową i wielowymiarową rolę w polskim systemie sądowniczym, pełniąc istotną funkcję w utrzymaniu praworządności i zapobieganiu ewentualnym rozbieżnościom w orzecznictwie. Jest to jedna z najważniejszych misji tego najwyższego organu wymiaru sprawiedliwości, a jej znaczenie ewoluowało na przestrzeni dziejów wraz z rozwojem polskiego systemu prawnego⁴⁰.

Historycznie rzecz biorąc, rola porządkująca Sądu Najwyższego ma swoje korzenie w procesie kształtowania się polskiego systemu sądowniczego po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku. Wówczas konieczne stało się stworzenie instytucji, która nadzorowałaby różnorodne sądy oraz zapewniała jednolitą interpretację prawa. Funkcja ta była nieodłącznym elementem budowania nowoczesnego państwa prawa⁴¹.

³⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego. (Dz.U. 1964 nr 43 poz. 296).

³⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego. (Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555).

³⁹ T. Ereciński, *Rola Sądu Najwyższego w systemie sądów powszechnych*, IUSTITIA 4(6)/2011, dostęp internetowy, <https://www.kwartalnikiustitia.pl/rola-sadu-najwyzszego-w-systemie-sadow-powszechnych,962>

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Historia Sądu Najwyższego*, dostęp internetowy: <https://www.sn.pl/osadzienajwyzszym/SitePages/Historia.aspx> (dostęp z dnia 20.01.2024).

Z biegiem czasu, wraz z ewolucją polskiego systemu sądownictwa, rola porządkująca SN ewoluowała i poszerzała swój zakres. Współczesne przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych ustaw nadają Sądowi Najwyższemu szerokie uprawnienia w zakresie nadzoru nad różnymi rodzajami sądów i instytucjami. Sąd Najwyższy, działając na podstawie art. 183 ust. 1 Konstytucji, sprawuje pełen nadzór nad sądami powszechnymi, wojskowymi, sądami dyscyplinarnymi, Trybunałem Arbitrażowym do spraw Sportu oraz sądami dyscyplinarnymi dla członków samorządów zawodów zaufania publicznego. Jest to zapis konstytucyjny o ogromnym znaczeniu, ponieważ to na tej podstawie Sąd Najwyższy ma uprawnienie do pełnego nadzoru nad wymienionymi instytucjami. Warto podkreślić, że rola ta ma kluczowe znaczenie w utrzymaniu spójności i jednolitości prawa w Polskim systemie sądowniczym. Jednolita interpretacja prawa jest fundamentem praworządności, a Sąd Najwyższy pełni funkcję "ostatecznego arbitra" w sprawach, gdzie pojawiają się wątpliwości czy rozbieżności w orzecznictwie innych sądów. Dodatkowo, Sąd Najwyższy ma uprawnienia do podejmowania uchwał w przypadkach, gdy pojawiają się sporne kwestie prawne⁴².

Te uchwały, choć nieformalnie, *de facto* stanowią źródło prawa, ponieważ mają moc zasady prawnej i wpływają na jednolitość orzecznictwa w całym kraju. Przepisy Kodeksu Postępowania Cywilnego i Kodeksu Postępowania Karnego wyraźnie regulują tę kompetencję, nadając takim uchwałom ogromne znaczenie. Ponadto, Sąd Najwyższy pełni istotną funkcję opiniowania innych aktów normatywnych pod kątem ich zgodności z prawem. To zapewnia, że przepisy prawne są zgodne zarówno z konstytucją, jak i ogólnymi zasadami prawa, co stanowi fundament praworządności w Polskim systemie prawnym⁴³.

Podsumowując rola porządkująca Sądu Najwyższego jest nie tylko integralną częścią polskiego systemu sądowniczego, ale również jego fundamentem. To misja o ogromnym znaczeniu, mająca na celu utrzymanie spójności, jednolitości i zgodności prawa, co stanowi kluczowy element zapewnienia praworządności oraz skutecznej ochrony praw obywateli. Historia tej funkcji jest świadectwem długotrwałego procesu kształtowania polskiego wymiaru sprawiedliwości i jego znaczenia w życiu społecznym i prawnym kraju. Zgodnie z art. 87 par. 1 ustawy o Sądzie Najwyższym "uchwały pełnego składu SN, składu połączonych

⁴² Ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym. (Dz.U. 2002 nr 240 poz. 2052).

⁴³ Ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym. (Dz.U. 2002 nr 240 poz. 2052).

izb oraz składu całej izby, z chwilą ich podjęcia, uzyskują moc zasad prawnych. Skład 7 sędziów może postanowić o nadaniu uchwale mocy zasady prawnej⁴⁴.

Aksjologiczna i prakseologiczna rola i funkcje Sądu Najwyższego - rozważania ogólne

Aksjologia, pochodząca od greckich słów "αξιος" (godny, cenny) i "λογος" (nauka), jest nauką o wartościach, która zajmuje się rozważaniami nad istotą i charakterem wartości, ich źródłami, klasyfikacją, hierarchią oraz wpływem na społeczeństwo. W kontekście filozoficznym, aksjologia analizuje to, co jest uważane za cenne, dobre i godne dążenia, zarówno w aspekcie indywidualnym, jak i społecznym⁴⁵. Aksjologia może być rozumiana zarówno w węższym, jak i szerokim znaczeniu. W węższym sensie odnosi się do szczegółowej teorii wartości, która wchodzi w skład różnych dziedzin naukowych, takich jak etyka, estetyka, ekonomia czy religioznawstwo. W szerokim znaczeniu, aksjologia stanowi ogólną teorię wartości, będąc wieloaspektowym polem badawczym, które bada wartości we wszystkich ich wymiarach. W tym kontekście Sąd Najwyższy odgrywa istotną rolę, bowiem, jako najwyższa instytucja w Polskim systemie prawnym, ma wpływ na kształtowanie i utrwalanie wartości moralnych i etycznych w społeczeństwie⁴⁶.

Sąd Najwyższy ma moc tworzenia prawa poprzez swoje orzeczenia. Te orzeczenia nie tylko interpretują istniejące prawo, ale także wyznaczają granice moralne i etyczne obowiązujące w społeczeństwie. Decyzje Sądu wpływają na to, jakie zachowania są uznawane za moralnie akceptowalne lub nieakceptowalne, co sprawia, że Sąd pełni istotną rolę w kształtowaniu wartości prawnych. Aksjologiczna rola Sądu Najwyższego ukazuje się szczególnie w kontekście ochrony praw człowieka. Sąd ma za zadanie bronić wartości fundamentalnych, takich jak wolność, równość i sprawiedliwość. Poprzez te działania Sąd wpływa na promowanie tych wartości w społeczeństwie i zapewnia ich przestrzeganie.

Sąd Najwyższy ma ponadto obowiązek dbać o etyczne zachowanie sędziów oraz przestrzeganie zasad moralnych w procesie sądowym. Ta funkcja wpływa na integrowanie

⁴⁴ Ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym. (Dz.U. 2002 nr 240 poz. 2052).

⁴⁵ Hasło „Aksjologia” w Słowniku Języka Polskiego PWN, dostęp internetowy: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/;3866999> (dostęp z dnia 25.01.2024).

⁴⁶ Status prawny Sądu Najwyższego, dostęp internetowy: sn.pl/osadzienajwyzszym/SitePages/Status_prawny.aspx (dostęp z dnia 23.01.2024).

wartości etycznych w systemie sądownictwa, co stanowi kluczowy element aksjologii sądowej⁴⁷.

Sąd Najwyższy działa jako moralny stróż prawa, kształtując zarówno wartości, jak i praktyczne aspekty praworządności w społeczeństwie. Jego orzeczenia mają istotny wpływ na to, jak społeczeństwo postrzega wartości moralne i etyczne, oraz na kształtowanie się standardów postępowania. W ten sposób, Sąd Najwyższy odgrywa kluczową rolę w utrzymaniu spójności i jednolitości prawa, co stanowi fundament praworządności oraz zapewnia skuteczną ochronę praw obywateli.

Co do wymiaru prakseologicznej roli i funkcji Sądu Najwyższego, wyjaśnić wpieryw należy rzeczony termin. Prakseologia pochodząca od greckich słów "práksis" (działanie; czynność) i "-logia" (nauka, rozprawa), to teoria sprawnego działania, która zajmuje się badaniami naukowymi dotyczącymi wszelkich celowych działań ludzkich⁴⁸. Charakteryzuje się analizą form świadomego i celowego działania oraz konstruowaniem dyrektyw praktycznych mających na celu zwiększenie sprawności działań.

Historia terminu sięga końca XIX wieku, gdy Alfred Espinas zaproponował nazwę "prakseologia" dla nauki o najogólniejszych formach i zasadach działania w świecie istot żywych. Celem prakseologii jest poszukiwanie ogólnych praw dotyczących efektywności działania, tworzenie dyrektyw praktycznych oraz wypracowywanie pojęć niezbędnych do analizy działań ludzkich. W kontekście Sądu Najwyższego, jego porządkująca rola ma również znaczenie prakseologiczne. Oznacza to, że SN ma za zadanie zapewnić spójność, jednolitość i zgodność interpretacji prawa w systemie sądowniczym. Działając w ten sposób, Sąd Najwyższy przyczynia się do "dobrego działania" systemu sądowniczego, co jest istotne zarówno z punktu widzenia efektywności działań sądowych, jak i zapewnienia sprawiedliwości społecznej. Podsumowując, prakseologia to nauka o działaniach ludzkich, która bada sposoby ich efektywnego realizowania. SN, poprzez swoją porządkującą rolę, ma także aspekt prakseologiczny, ponieważ wpływa na "dobre działanie" systemu sądowniczego poprzez zapewnienie spójności i jednolitości interpretacji prawa.

Warto wspomnieć także o inskrypcjach łacińskich na kolumnach SN, reprezentujących szereg generalnych wartości i zasad, które odzwierciedlają aksjologiczny i prakseologiczny

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Ossolineum, Wrocław 1978, s. 4 - 6.

charakter prawa oraz roli Sądu Najwyższego (SN) w systemie sądowniczym. Te wartości obejmują sprawiedliwość, praworządność, wolność i równość przed prawem, zasadę dobrego działania prawa, legalność działań karanych, odpowiedzialność i solidarność społeczną, kontynuację tradycji prawnych oraz prawo naturalne. SN ma za zadanie chronić te wartości i zapewnić ich integralność w systemie prawnym, co stanowi fundament etyczny i moralny prawa. Na swoistą „sumę” aksjologiczno-prakseologiczną SN składają się takie wartości jak sprawiedliwość, praworządność, wolność, równość, zasada dobrego działania prawa, zasada legalności, odpowiedzialność i solidarność społeczna, kontynuacja tradycji i prawa naturalnego, wartość dobrej wykładni prawa⁴⁹.

Organizacja i struktura Sądu Najwyższego

Podstawą prawną funkcjonowania Sądu Najwyższego jest Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. 2018 poz. 5)⁵⁰. Również ustawa zasadnicza⁵¹(art. 175.) wymienia SN jako kluczowy podmiot sprawujący wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej obok sądów powszechnych, administracyjnych oraz wojskowych. Zgodnie z art. 183 Konstytucji RP, Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania (ust. 1), wykonując także inne czynności określone w Konstytucji i ustawach (ust. 2).. Ten sam artykuł określa również, że pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego powołuje Prezydent RP na okres sześciu lat, spośród kandydatów, którzy zostali przedstawieni przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów SN (ust. 3).

Sąd Najwyższy, jako kluczowy organ władzy sądowniczej w Polsce, pełni wielorakie funkcje zgodnie z omawianą ustawą. Zadaniem tego organu jest przede wszystkim sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, co realizowane jest poprzez zapewnienie zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych i wojskowych. Odbywa się to dzięki rozpoznawaniu środków odwoławczych i podejmowaniu uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne. Sąd Najwyższy wykonuje również kontrolę nadzwyczajną nad prawomocnymi orzeczeniami sądowymi, aby zapewnić ich zgodność z zasadami

⁴⁹ W. Wołodkiewicz, *Regulae iuris. Łacińskie inskrypcje na kolumnach Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej*, C.H.Beck, Warszawa 2006, s. 8 - 11.

⁵⁰ Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. 2018 poz. 5).

⁵¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483).

demokratycznego państwa prawnego, co obejmuje rozpoznawanie skarg nadzwyczajnych (Art. 1 pkt 1).

Do jego kompetencji należy rozpatrywanie spraw dyscyplinarnych (Art. 1 pkt 2), rozpoznawanie protestów wyborczych oraz stwierdzanie ważności wyborów i referendum (Art. 1 pkt 3), a także opiniowanie projektów ustaw i innych aktów normatywnych mających wpływ na funkcjonowanie sądownictwa (Art. 1 pkt 4). Sąd Najwyższy angażuje się również w działalność edukacyjną, naukową, wydawniczą i muzealną dotyczącą historii polskiego sądownictwa, ze szczególnym uwzględnieniem historii sądownictwa najwyższej instancji (Art. 1 pkt 4a), oraz wykonuje inne czynności określone w ustawach (Art. 1 pkt 5). Siedziba Sądu Najwyższego znajduje się w Warszawie (Art. 2).

Struktura organizacyjna Sądu Najwyższego obejmuje podział na izby: Cywilną, Karną, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych oraz Odpowiedzialności Zawodowej (Art. 3). Prezydent RP, po zasięgnięciu opinii Kolegium Sądu Najwyższego, ustala regulamin Sądu Najwyższego, określając liczbę stanowisk sędziowskich, organizację wewnętrzną oraz zakres działania asystentów sędziów (Art. 4).

Zgodnie z ustawą, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego ma obowiązek corocznie informować Prezydenta RP, Sejm, Senat oraz Krajową Radę Sądownictwa o działalności Sądu Najwyższego oraz o problemach związanych z orzecnictwem (Art. 5). Jest również odpowiedzialny za sygnalizowanie nieprawidłowości lub luk w prawie odpowiednim organom (Art. 6). Budżet Sądu Najwyższego jest częścią projektu budżetu państwa, a jego wykonanie podlega Pierwszemu Prezesowi Sądu Najwyższego z uprawnieniami ministra finansów (Art. 7).

W zakresie publikacji orzeczeń, Sąd Najwyższy ma obowiązek niezwłocznej publikacji orzeczeń i ich uzasadnień w Biuletynie Informacji Publicznej (Art. 8). Ponadto, Sąd Najwyższy może wydawać zbiór swoich orzeczeń, a nazwa "Orzecznictwo Sądu Najwyższego" jest prawnie chroniona (Art. 9). Jako administrator danych osobowych przetwarzanych w postępowaniach sądowych, Sąd Najwyższy stosuje się do specyficznych zasad (Art. 9a). W sprawach nieuregulowanych bezpośrednio przez ustawę o Sądzie Najwyższym, stosuje się odpowiednio przepisy innych ustaw (Art. 10).

W ramach struktury organizacyjnej Sądu Najwyższego, kluczowe znaczenie mają organy tegoż sądu, wśród których wyróżnić należy Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego,

Prezesa Sądu Najwyższego, Zgromadzenie Ogólne Sędziów, zgromadzenia sędziów poszczególnych izb, a także Kolegium Sądu Najwyższego. Organizacja ta, zdefiniowana w art. 11 ustawy o Sądzie Najwyższym, podkreśla wieloaspektową strukturę zarządzania najwyższą instancją sądowniczą w Polsce, ukazując zarazem kompleksowość procesów decyzyjnych i administracyjnych wewnętrznych tego organu. Kluczową postacią w zarządzaniu Sądem Najwyższym jest Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, którego powołanie na sześcioletnią kadencję, opisane w art. 12, odbywa się przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej spośród pięciu kandydatów wybranych przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Sądu Najwyższego. Mechanizm ten, wymagający aktywnej roli środowiska sędziowskiego oraz gwarantujący element demokratycznego wyboru wewnątrz tej instytucji, odzwierciedla zasadę równowagi i niezależności władz. Zgromadzenie Ogólne, zgodnie z art. 13, jest odpowiedzialne za wybór kandydatów na Pierwszego Prezesa, co stanowi istotny element wewnętrznych procedur nominacyjnych i podkreśla autonomiczny charakter sądownictwa.

Procedura wyboru Pierwszego Prezesa, szczegółowo opisana w artykułach 12 i 13, wymaga nie tylko odpowiedniej reprezentacji sędziowskiej, ale również zapewnia mechanizmy demokratycznego wyboru i transparentności. Art. 13a wprowadza rozwiązanie proceduralne na wypadek niewybrania kandydatów, zobowiązując Prezydenta RP do powierzenia obowiązków Pierwszego Prezesa wskazanemu sędziemu, co jest istotnym zabezpieczeniem ciągłości funkcjonowania najwyższego organu sądownictwa.

Art. 14 precyzuje zadania i kompetencje Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, wskazując na jego centralną rolę w kierowaniu pracami sądu oraz reprezentacji Sądu Najwyższego na zewnątrz. Pierwszy Prezes, jako kluczowa postać w strukturze sądowniczej, odpowiada nie tylko za organizację pracy sądu, ale także za opiniowanie i przedstawianie kandydatów na Prezesów poszczególnych izb oraz za reprezentowanie Sądu w relacjach z innymi organami władzy i instytucjami. Kompetencje te, obejmujące zarówno zarządzanie wewnętrzne, jak i działalność na forum zewnętrznym, ukazują Pierwszego Prezesa jako postać o kluczowym znaczeniu dla funkcjonowania i wizerunku Sądu Najwyższego. Podsumowując, struktura organizacyjna i proces powoływania Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, wraz z jego zadania i kompetencjami, odzwierciedlone w artykułach 11-14 ustawy o Sądzie Najwyższym, stanowią fundament dla niezależnego i efektywnego funkcjonowania Sądu Najwyższego w polskim systemie prawnym. Te regulacje zapewniają

nie tylko właściwą organizację pracy sądu, ale także utrzymują jego niezależność i samodzielność w ramach trójpodziału władzy, co jest nieodzownym elementem demokratycznego państwa prawnego.

Skład i kwalifikacje sędziów Sądu Najwyższego

W ustawie o Sądzie Najwyższym szczególną uwagę poświęcono regulacji statusu oraz funkcji prezesów tej instytucji, co stanowi kontynuację wcześniejszego opisu roli Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego. Autor niniejszej analizy skupia się tym razem wyłącznie na prezesach Sądu Najwyższego, rozszerzając kontekst prawny i organizacyjny ich działalności, co pozwala na głębsze zrozumienie mechanizmów zarządzania najwyższą instancją sądownictwa w Polsce. W sytuacji nieobecności Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, obowiązki te przejmuje prezes wyznaczony przez Pierwszego Prezesa lub, w przypadku niemożności wyznaczenia, najstarszy służbą prezes Sądu Najwyższego (Art. 14 § 2). To zabezpieczenie operacyjne zapewnia ciągłość zarządzania Sądem Najwyższym i podtrzymuje jego funkcjonowanie bez zakłóceń. Sam proces powoływania Prezesa Sądu Najwyższego został szczegółowo uregulowany (Art. 15). Prezes jest powoływany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na trzyletnią kadencję, spośród trzech kandydatów wybranych przez zgromadzenie sędziów danej izby Sądu Najwyższego, co pozwala na demokratyczne uczestnictwo sędziów w procesie wyboru. Możliwość ponownego powołania ograniczona jest do dwóch kadencji, co wprowadza element rotacji i odświeżenia w ramach kierownictwa izb. Zgromadzenie sędziów izby, wybierające kandydatów na prezesa, musi działać zgodnie z określonymi zasadami kworum, co gwarantuje legitymację i reprezentatywność podejmowanych decyzji (Art. 15 § 3). Wymóg obecności określonej liczby członków zgromadzenia na posiedzeniach wyborczych zapewnia, że wybór odbywa się w sposób przemyślany i z odpowiednim wsparciem korpusu sędziowskiego. Prezes Sądu Najwyższego, jako osoba kierująca pracą danej izby, ma kluczowe znaczenie dla organizacji pracy sądowej i reprezentacji Sądu Najwyższego na zewnątrz. W zakresie swoich obowiązków prezes zarządza izbą, co obejmuje nie tylko aspekty administracyjne, ale także merytoryczne nadzorowanie pracy sędziowskiej. Autor podjęcia się analizy roli prezesów Sądu Najwyższego podkreśla ich istotne miejsce w strukturze sądownictwa. Ich obowiązki i uprawnienia, ściśle uregulowane w ustawie, odzwierciedlają wagę, jaką ustawodawca przypisuje tej funkcji w kontekście zapewnienia sprawiedliwego i efektywnego działania systemu prawnego. Zbiór przepisów dotyczących prezesów Sądu Najwyższego, będący częścią szerszej konstrukcji prawnej, umożliwia zrozumienie, w jaki sposób zorganizowana

jest najwyższa instancja sądownictwa w Polsce, a także jakie mechanizmy zapewniają jej stabilność i ciągłość działania.

Zdaniem autora pracy, choć niniejsza część poświęcona jest analizie składu sędziowskiego, wspomnieć należy o ławnikach jako esencjalnym składniku struktury organizacyjnej Sądu Najwyższego. Wprowadzenie funkcji ławnika w ramach struktury Sądu Najwyższego stanowi odpowiedź na postulaty dotyczące zwiększenia legitymacji orzecznictwa sądowego przez włączenie elementu społecznego. Zgodnie z ustawą, ławnicy angażują się w proces orzekania w przypadkach skarg nadzwyczajnych i wybranych spraw dyscyplinarnych, co świadczy o ich szczególnej roli w polskim systemie prawnym. Status ławników Sądu Najwyższego różni się od statusu ławników działających w ramach sądownictwa powszechnego, nie tylko pod kątem procedury wyboru, ale i zakresu uprawnień oraz obowiązków. Kandydaci na ławników muszą spełniać szereg kryteriów, takich jak posiadanie wyłącznie polskiego obywatelstwa, korzystanie z pełni praw cywilnych i publicznych, nieskazitelny charakter, odpowiedni przedział wiekowy, zdolność do pełnienia funkcji ze względu na stan zdrowia oraz posiadanie co najmniej średniego wykształcenia. Taki zestaw wymagań gwarantuje, że w procesie orzekania uczestniczą osoby o odpowiednich kompetencjach i zaufaniu publicznym. Kadencja ławników w Sądzie Najwyższym trwa cztery lata, a wybiera ich Senat poprzez jawne głosowanie. W działalności orzeczniczej ławnicy posiadają uprawnienia równorzędne do uprawnień sędziów Sądu Najwyższego, co podkreśla ich integralną rolę w systemie sprawiedliwości. Podlegają oni wyłącznie Konstytucji oraz ustawom, co stanowi o ich niezawisłości orzeczniczej. Jednakże, ławnicy nie mogą przewodniczyć rozprawom czy wykonywać czynności sędziego poza rozprawą, co jest zarezerwowane wyłącznie dla sędziów. Rada Ławnicza Sądu Najwyższego, jako reprezentacja ławników, ma na celu nie tylko podnoszenie poziomu pracy ławników, ale również reprezentowanie ich interesów oraz promowanie działalności wychowawczej w społeczeństwie. To podkreśla społeczną rolę ławników i ich wkład w kształtowanie zaufania do systemu sądowego. Takie uregulowania świadczą o znaczeniu włączenia społeczeństwa w proces orzekania na najwyższym szczeblu sądownictwa, co przyczynia się do zwiększenia przejrzystości, legitymacji i akceptacji decyzji sądowych wśród obywateli⁵².

⁵² Ławnicy Sądu Najwyższego, dostęp internetowy:

https://www.sn.pl/osadzienajwyzszym/SitePages/OrganizacjaIOZ.aspx?ListName=Org_Lawnicy_SN&ItemSID=2-d9fe491a-88dd-43bc-9b4f-a7bc47be1179 (dostęp z dnia 10.03.2024).

Wybór ławników Sądu Najwyższego, regulowany przez artykuły 61 i 62, odbywa się przez Senat na podstawie kandydatur zgłoszonych Marszałkowi Senatu. To procedura, która zapewnia społeczny nadzór nad procesem nominacji i stanowi wyraz zaufania publicznego do osób pełniących tę funkcję. Kadencja ławników trwa 4 lata, co gwarantuje stabilność orzecznictwa, jednocześnie pozostawiając przestrzeń na odnowę i wprowadzanie świeżego spojrzenia na funkcjonowanie prawa (Art. 61). Osoby mogące pełnić funkcję ławnika muszą spełniać szereg kryteriów, w tym m.in. mieć polskie obywatelstwo, cieszyć się nieskazitelnym charakterem, posiadać co najmniej średnie wykształcenie oraz znajdować się w odpowiednim przedziale wiekowym (Art. 59). Z drugiej strony, istnieje wyraźnie określona lista osób wyłączonych z możliwości pełnienia tej funkcji, np. zatrudnionych w sądownictwie, prokuraturze, służbach mundurowych, czy też będących członkami partii politycznych (Art. 60). Takie ograniczenia mają na celu zapewnienie bezstronności ławników i eliminację potencjalnych konfliktów interesów. Ławnicy zobowiązani są do złożenia ślubowania, co jest wyrazem powagi ich roli i zadań, jakie przed nimi stoją. Ślubowanie to podkreśla ich zobowiązanie do służby Rzeczypospolitej Polskiej, stałej ochrony prawa i praworządności, a także wykonywania obowiązków zgodnie z prawem, zasadami sprawiedliwości i sumieniem (Art. 63). Niezawisłość ławników, analogicznie jak w przypadku sędziów, jest fundamentem ich działalności.

Oznacza to, że w zakresie orzekania są oni zobowiązani wyłącznie do Konstytucji oraz ustaw i działają niezależnie od jakichkolwiek zewnętrznych wpływów (Art. 67). To zabezpieczenie ma kluczowe znaczenie dla utrzymania zaufania publicznego do i obiektywizmu orzecznictwa. Wymiar obowiązków ławników jest regulowany tak, aby zapewnić efektywne włączenie ich do pracy Sądu Najwyższego, przy jednoczesnym poszanowaniu ich czasu i zobowiązań zawodowych czy osobistych. Udział w rozprawach ograniczony jest do 20 dni w roku, co może być dostosowane przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego z ważnych przyczyn (Art. 68).

Proces prawny dotyczący nawiązania, zmiany i wygaśnięcia stosunku służbowego sędziów Sądu Najwyższego w Polsce jest uregulowany w szeregu przepisów zawartych w ustawie o Sądzie Najwyższym, rozciągających się od artykułu 29 do 40. Przepisy te stanowią kompleksową ramę regulującą kluczowe aspekty kariery sędziowskiej w najwyższym organie sądowniczym kraju, podkreślając zarówno wysokie wymagania stawiane kandydatom, jak i szczególną odpowiedzialność związaną z pełnieniem tej funkcji. Początek kariery sędziego

Sądu Najwyższego jest związany z powołaniem przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i uroczystym złożeniem ślubowania (Art. 29 § 1). Ustawodawca wyraźnie zabrania kwestionowania legalności powołania sędziów oraz ich umocowania do sprawowania władzy sędziowskiej (Art. 29 § 2-4), co stanowi fundament niezawisłości sądowej. Z drugiej strony, wprowadzono możliwość weryfikacji niezawisłości sędziego na wniosek strony lub uczestnika postępowania, jeśli istnieją ku temu uzasadnione przesłanki (Art. 29 § 5-25), co jest ważnym mechanizmem zapewniającym sprawiedliwość i transparentność postępowania sądowego.

Wymogi kwalifikacyjne dla kandydatów na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego są szczegółowo określone i obejmują między innymi: posiadanie wyłącznie polskiego obywatelstwa, nieskazitelny charakter, odpowiednie wykształcenie prawnicze oraz co najmniej dziesięcioletni staż pracy w wymiarze sprawiedliwości lub pokrewnych zawodach prawniczych (Art. 30). To właśnie te kryteria decydują o możliwości zgłoszenia swojej kandydatury w procedurze wyboru na wolne stanowiska sędziowskie, co jest otwarte dla wszystkich spełniających te warunki (Art. 31), z zachowaniem zasad transparentności i równego dostępu do funkcji sędziowskiej. Interesującą regulacją jest zakaz pełnienia funkcji sędziego Sądu Najwyższego przez osoby blisko spokrewnione lub pozostające w bliskim stosunku powinowactwa (Art. 32). Ma to na celu zapobieganie konfliktom interesów i zabezpieczenie niezależności orzeczeń sądowych. Po powołaniu na stanowisko, sędzia nawiązuje stosunek służbowy, co jest sygnalizowane doręczeniem mu aktu powołania i objęciem stanowiska w wyznaczonym terminie (Art. 33, 34, 35), co jest punktem zwrotnym w karierze prawniczej, łączącym w sobie odpowiedzialność za prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości oraz zaufanie społeczne.

Zakończenie kariery sędziowskiej w Sądzie Najwyższym może nastąpić na różne sposoby, w tym przez przejście w stan spoczynku (Art. 37), przeniesienie w stan spoczynku (Art. 38) lub w wyniku wygaśnięcia stosunku służbowego z innych przyczyn (Art. 36), każde z tych rozwiązań jest ściśle regulowane i stanowi kluczowy element systemu prawnego, mający na celu zapewnienie ciągłości i stabilności orzecznictwa. Delegowanie sędziów sądów powszechnych do pełnienia czynności w Sądzie Najwyższym (Art. 40) stanowi dodatkowy mechanizm wsparcia pracy Sądu Najwyższego, pozwalając na elastyczne zarządzanie kadrami sędziowskimi w zależności od aktualnych potrzeb sądu. Wszystkie te przepisy razem tworzą spójny system prawny, który ma za zadanie nie tylko regulować proces powoływania,

funkcjonowania i zakończenia kariery sędziowskiej w Sądzie Najwyższym, ale także zapewniać najwyższe standardy niezawisłości, bezstronności i profesjonalizmu, które są fundamentem zaufania publicznego do wymiaru sprawiedliwości.

Co do bezpośrednio sędziów, rozdział 5 ustawy o Sądzie Najwyższym, obejmujący artykuły od 41 do 58, szczegółowo reguluje obowiązki i prawa sędziego SN, rysując kompleksowy obraz ich roli w systemie podmiotu. Przepisy te odnoszą się zarówno do aspektów etycznych i zawodowych funkcjonowania sędziego, jak i do kwestii organizacyjnych, finansowych oraz warunków pracy, tworząc ramy, które mają na celu zapewnienie wysokiej jakości pracy sądowej, zachowanie godności urzędu oraz niezawisłości sędziowskiej.

Artykuł 41 podkreśla podstawowe obowiązki sędziego, w tym postępowanie zgodnie ze ślubowaniem sędziowskim oraz ochronę wartości związanych z władzą sadowniczą. Zaznacza, że sędzia powinien unikać wszelkich działań, które mogłyby podważyć zaufanie do jego bezstronności. Artykuł 42 wprowadza obowiązek zachowania tajemnicy sędziowskiej, który trwa nawet po zakończeniu pełnienia funkcji, co ma na celu ochronę informacji poufnych zdobytych w trakcie sprawowania urzędu. Z kolei artykuł 43 określa, że czas pracy sędziego Sądu Najwyższego jest związany z wymiarem jego zadań, co pozwala na elastyczne dostosowanie czasu pracy do potrzeb sądowych. Artykuł 44 zawiera zakazy dotyczące podejmowania przez sędziów innych zajęć lub dodatkowego zatrudnienia, które mogłyby kolidować z ich obowiązkami sędziowskimi lub godnością urzędu. W artykule 45 omówiono kwestię oświadczeń o stanie majątkowym, które sędziowie są zobowiązani składać, co ma na celu zapewnienie przejrzystości finansowej i przeciwdziałanie korupcji. Artykuł 46 do 50 oraz artykuły 53 do 56 regulują kwestie finansowe i organizacyjne związane z pełnieniem funkcji sędziego, w tym wynagrodzenie, dodatki, gratyfikacje jubileuszowe, urlopy oraz świadczenia związane z miejscem zamieszkania. Artykuł 57 mówi o możliwości zatrudniania asystentów sędziego, co ma na celu wsparcie sędziów w ich codziennej pracy.

Natomiast artykuł 58 wprowadza zakaz zatrudniania w Sądzie Najwyższym osób bliskich sędziom, aby unikać potencjalnych konfliktów interesów i zapewnić obiektywizm w pracy sądu. Przepisy te wspólnie tworzą kompleksowy system regulacji, który ma na celu zapewnienie, by sędziowie Sądu Najwyższego mogli skupić się na sprawiedliwym orzekaniu, będąc wolnymi od zewnętrznych wpływów i konfliktów interesów, a także mając zapewnione odpowiednie warunki pracy i zabezpieczenie finansowe.

Izby Sądu Najwyższego oraz ich zakres przedmiotowy

W świetle Ustawy o Sądzie Najwyższym, szczególnie rozmieszczenie kompetencji między poszczególnymi izbami tego najistotniejszego organu sędziowskiego stanowi fundament skutecznego pod kątem teoretycznym, metodologicznym i praktycznym sprawowania wymiaru sprawiedliwości w Polsce.

Analizując Rozdział 3 Ustawy o Sądzie Najwyższym, dostrzec można zapisy o precyzyjnie określonych kompetencjach poszczególnych izb Sądu Najwyższego – Izby Cywilnej, Karnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych oraz Odpowiedzialności Zawodowej – stanowią o unikalnej strukturze, która pozwala na skupienie się na specyficznych dziedzinach prawa, zapewniając rzetelność rozstrzygnięć.

Izba Cywilna, obejmująca szeroki wachlarz spraw z prawa cywilnego, gospodarczego, własności intelektualnej oraz rodzinnego i opiekuńczego, stanowi o fundamentach ochrony praw jednostek i podmiotów gospodarczych. Art. 23 Ustawy o Sądzie Najwyższym wskazuje na jej kluczową rolę w rozstrzyganiu konfliktów cywilnoprawnych, gdzie dokładność i dogłębne rozumienie prawnej materii są niezbędne. Odpowiednie przyporządkowanie spraw z zakresu rejestracji przedsiębiorców i zastawów podkreśla jej znaczenie w kontekście prawnym gospodarki.

Izba Karna, jak określono w Art. 24, skoncentrowana jest na przestępstwach karnych, w tym skarbowych i wykroczeniach, co obejmuje także orzecznictwo sądów wojskowych. Jej działalność podkreśla zasadnicze znaczenie dla utrzymania porządku publicznego i bezpieczeństwa, zapewniając ochronę społeczeństwa przed przestępczością. Specjalizacja w prawie karnym umożliwia sędziom w Izbie skuteczne stosowanie przepisów prawa karnego.

Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, zgodnie z Art. 25, zajmuje się sprawami związanymi z prawem pracy i systemem ubezpieczeń społecznych. Jej funkcjonowanie odzwierciedla znaczenie relacji pracodawca-pracownik oraz zapewnienie ochrony socjalnej, co jest kluczowe dla sprawiedliwego traktowania na rynku pracy oraz dla systemu zabezpieczenia społecznego.

Art. 26 przedstawia Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych, której zróżnicowane kompetencje obejmują skargi nadzwyczajne, sprawy wyborcze, zamówienia publiczne oraz ochronę konkurencji i konsumentów. Jej działanie ma zasadnicze znaczenie

dla nadzoru nad prawidłowością stosowania prawa i ochrony praw obywatelskich, co ma kluczowe znaczenie w demokratycznym państwie prawa.

Izba Odpowiedzialności Zawodowej, określona w Art. 27a, koncentruje się na sprawach dyscyplinarnych dotyczących profesji prawniczych oraz na kwestiach związanych z przeniesieniem sędziów Sądu Najwyższego w stan spoczynku. Jej istotność leży w utrzymaniu wysokich standardów etycznych i profesjonalnych wśród przedstawicieli zawodów prawniczych, co jest fundamentem zaufania publicznego do systemu sprawiedliwości. Mechanizm przekazywania spraw między izbami, ustanowiony w Art. 28, wprowadza element elastyczności i skuteczności w zarządzaniu obiegiem spraw.

Ten system pozwala na adekwatne adresowanie kwestii prawnych do izb specjalizujących się w danej dziedzinie prawa, co z kolei gwarantuje wysoką jakość orzecznictwa i sprawiedliwe rozstrzygnięcie sporów. Podsumowując, struktura i kompetencje izb Sądu Najwyższego, jak określono w Ustawie o Sądzie Najwyższym, stanowią o złożoności i multidyscyplinarności podejścia do wymiaru sprawiedliwości. Każda izba, mając przypisane konkretne dziedziny prawa, przyczynia się do efektywnego i precyzyjnego rozpatrywania spraw, co jest kluczowe dla utrzymania porządku prawnego, ochrony praw obywatelskich i zapewnienia elementarnej sprawiedliwości.

Kompetencje normotwórcze Sądu Najwyższego

Współczesne rozważania na temat roli i funkcji Sądu Najwyższego w Polsce nie mogą obyć się bez głębokiego zrozumienia koncepcji Eugena Ehrlicha, austriackiego prawnika i socjologa prawa uzwanego za jednego z pionierów tej drugiej dyscypliny. Ehrlich urodził się w 1862 roku w Czerniowcach, wówczas części Austro-Węgier, obecnie Ukraina, i zmarł w 1922 roku. Myśliciel zasłynął przede wszystkim dzięki swojej teorii "żywego prawa" (niem. "lebendes Recht"), która zakłada, że prawdziwe źródła norm prawnych i porządku społecznego tkwią w społecznych faktach i praktykach, a niekoniecznie w formalnie ustanowionych przepisach prawa. Podkreślał znaczenie zwyczajów, praktyk i nienapisanych

reguł w życiu społecznym, argumentując, że są one równie ważne, co oficjalne kodeksy i ustawy, jeśli nie ważniejsze⁵³.

Żywe prawo, według koncepcji Ehrlicha, odnosi się do nieformalnych, lecz powszechnie uznanych i stosowanych reguł zachowania, które kształtują interakcje społeczne i stanowią podstawę porządku w społeczeństwie. Stanowi ono zestaw norm i zasad, które, choć nie zawsze są formalnie zapisane w przepisach prawnych, pełnią kluczową rolę w regulacji życia społecznego. To prawo nie tylko obejmuje spontanicznie wykształcone zasady działania w ramach danej społeczności, ale również reguluje funkcjonowanie wewnętrzne różnorodnych grup i organizacji, takich jak stowarzyszenia czy kluby. Podstawową tezą Ehrlicha jest przekonanie, że żywe prawo stanowi o istocie życia społecznego i skutecznie konstytuuje porządek w społeczeństwie, nawet bez bezpośredniego odwoływania się do ustanowionych formalnie norm prawnych⁵⁴.

To właśnie żywe prawo, a nie formalne przepisy, determinuje większość relacji międzyludzkich, tworząc rzeczywisty fundament dla porządku społecznego. Przykładem zastosowania żywego prawa są stosunki wierzycielsko-dłużnicze, w których umowy i zobowiązania są honorowane bez konieczności angażowania formalnych mechanizmów prawnych. Takie nieformalne umowy oparte na zaufaniu i wspólnych normach społecznych stanowią dowód na to, że żywe prawo może efektywnie regulować stosunki między ludźmi, zastępując lub uzupełniając formalne prawo. Żywe prawo znajduje odzwierciedlenie w codziennych interakcjach społecznych, gdzie ludzie kierują się niepisanych zasadami i wartościami, które są akceptowane i respektowane w danej społeczności. To właśnie te nieformalne reguły wpływają na zachowania jednostek i kształtują porządek społeczny, często pozostając poza zasięgiem formalnego prawa⁵⁵.

W kontekście Sądu Najwyższego w Polsce, choć instytucja ta nie tworzy prawa w sensie dosłownym, jej praktyka orzecznicza i interpretacyjna może być postrzegana jako element żywego prawa. Sąd Najwyższy, poprzez swoje orzecznictwo, nie tylko interpretuje obowiązujące przepisy prawne, ale także przyczynia się do rozwoju i kształtowania praktyki

⁵³ A. Kojder, *Z Czerniowców w szeroki świat - Eugen Ehrlich i narodziny idei socjologii prawa*. (w:) A. Flis (red), *Stawanie się społeczeństwa. Szkice ofiarowane Piotrowi Sztompce z okazji 40-lecia pracy naukowej*, Universitas, Kraków 2006, s. 125 - 146.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

prawnej, wpływając tym samym na to, jak prawo jest rozumiane i stosowane w praktyce. Decyzje i wykładnia przeprowadzane przez Sąd Najwyższy stają się częścią żywego prawa, kształtując jego rozumienie i zastosowanie w sposób, który wykracza poza literalne znaczenie tekstu prawnego. Takie działanie Sądu Najwyższego, mimo że nie nosi cech formalnej legislacji, wpisuje się w koncepcję żywego prawa, ponieważ przyczynia się do dynamicznego rozwoju norm prawnych i ich praktycznego stosowania. W ten sposób Sąd Najwyższy pełni ważną rolę w procesie kształtowania nie tylko formalnego, ale i żywego prawa, odzwierciedlającego realia społeczne i potrzeby społeczeństwa⁵⁶.

Sąd Najwyższy w Polsce odgrywa fundamentalną rolę nie tylko w kontekście stosowania istniejącego porządku prawnego, ale również w procesie kształtowania praktyki interpretacyjnej i orzeczniczej, która wpływa na ewolucję prawa. Choć bezpośrednio nie uczestniczy w procesie legislacyjnym, to poprzez swoje decyzje, interpretacje i wykładnie prawne ma decydujący wpływ na rozwój "żyjącego prawa". Dzięki swojej działalności, Sąd Najwyższy nie tylko interpretuje przepisy w sposób umożliwiający ich praktyczne stosowanie, ale również wyjaśnia ich znaczenie, co przekłada się na ukształtowanie prawa stosowanego w rzeczywistości sądowej i praktyce prawnej. Tym samym, instytucja ta pełni kluczową funkcję w procesie dostosowywania prawa do bieżących potrzeb społecznych i zmieniających się warunków, co umożliwia jego ewolucję i zapewnia spójność systemu prawnego. Termin "żyjące prawo" nawiązuje do dynamicznego i nieustannie zmieniającego się charakteru prawa, który jest adaptowany do realiów społecznych oraz potrzeb środowiska prawnego⁵⁷.

Podczas prac nad kształtowaniem Konstytucji RP istotnym założeniem było wyraźne rozdzielanie procesu tworzenia prawa od jego stosowania. Tło tego rozgraniczenia stanowił debatowany szeroko spór dotyczący roli Trybunału Konstytucyjnego w kontekście możliwości formułowania przez niego powszechnie obowiązującej interpretacji ustaw. Zgodnie z przypomnieniem przedstawionym przez Leszka Garlickiego, znaczący autorytet w dziedzinie prawa konstytucyjnego, w obrębie doktryny prawniczej panowały opinie, wedle których Trybunał Konstytucyjny nie jest uznawany za integralną część władzy sądowniczej. Wynikało z tego założenie, iż Trybunał nie powinien angażować się w proces interpretacji

⁵⁶ A. Dębowska, Prawotwórczy charakter judykatów Sądu Najwyższego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, Przegląd Konstytucyjny nr 1(2021), Kraków 2021, s. 58 - 82.

⁵⁷ *Ibidem*.

prawa sądowego, co jest uznawane za przynależne do kompetencji Sądu Najwyższego⁵⁸. Ta teza zakłada fundamentalne rozgraniczenie między organami odpowiedzialnymi za kontrolę konstytucyjności prawa a tymi, które zajmują się jego stosowaniem w praktyce. Podkreśla się tutaj wyraźny podział funkcji między Trybunałem Konstytucyjnym, którego głównym zadaniem jest ocena zgodności ustaw z Konstytucją, a Sądem Najwyższym, będącym najwyższą instancją w zakresie stosowania prawa. Argument ten wskazuje na zasadniczą różnicę w roli i charakterze pracy obu tych instytucji, gdzie Trybunał Konstytucyjny pełni funkcję strażnika konstytucyjności, natomiast Sąd Najwyższy zajmuje się interpretacją prawa i jego stosowaniem w konkretnych przypadkach sądowych.

Dzięki działalności orzeczniczej Sądu Najwyższego, prawo jest interpretowane w sposób umożliwiający jego elastyczne stosowanie, co pozwala na uwzględnienie szerokiego spektrum okoliczności prawnych. Ta praktyka interpretacyjna przyczynia się do modyfikacji w sposobie rozumienia i stosowania konkretnych norm prawnych, co ma kluczowe znaczenie dla ciągłego rozwoju i dostosowywania prawa do zmieniających się realiów. Interakcja między Sądem Najwyższym a Trybunałem Konstytucyjnym dodaje kolejnego wymiaru do procesu kształtowania prawa. Przez analizę orzeczeń i praktyki Sądu Najwyższego, Trybunał Konstytucyjny może kształtować przyszłą interpretację przepisów, potwierdzając lub modyfikując dotychczasowe wykładnie⁵⁹.

Artykuł 87 dotyczący mocy zasad prawnych uchwał Sądu Najwyższego⁶⁰ wskazuje na istotny mechanizm w polskim systemie prawnym, który umożliwia temu organowi orzekającemu nadawanie swoim uchwałom rangi norm ogólnie obowiązujących. W myśl tego przepisu, uchwały podjęte przez pełny skład Sądu Najwyższego, skład połączonych izb, a także skład całej izby, nabywają mocy zasad prawnych od momentu ich uchwalenia. Co więcej, skład złożony z siedmiu sędziów posiada uprawnienie do decydowania o przyznaniu takiej mocy również innym uchwałom. Tym samym, Sąd Najwyższy ma możliwość kształtowania prawa poprzez tworzenie zasad o charakterze ogólnie obowiązującym, co stanowi wyjątkowe narzędzie wpływające na interpretację i stosowanie prawa w Polsce. Paragraf drugi tego artykułu precyzuje, że uchwały posiadające moc zasad prawnych są

⁵⁸ L. Garlicki, Z. Czeszejko - Sochacki, J. Trzeciński, Komentarz do ustawy o Trybunale Konstytucyjnym z dnia 1 sierpnia 1997 r., Warszawa 1999. s. 3 - 5.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 roku o Sądzie Najwyższym (Dz. U. 2018 poz. 5).

publikowane wraz z uzasadnieniem w Biuletynie Informacji Publicznej na oficjalnej stronie internetowej Sądu Najwyższego.

Możliwość nadawania uchwałom Sądu Najwyższego mocy zasad prawnych odgrywa kluczową rolę w procesie unifikacji prawa. Dzięki temu mechanizmowi, Sąd Najwyższy może wyjaśniać wątpliwości interpretacyjne, standaryzować sposób rozumienia poszczególnych przepisów prawa oraz korygować niejednolite praktyki orzecznicze niższych instancji. Proces ten przyczynia się do zapewnienia spójności i przewidywalności systemu prawnego, co jest niezbędne dla zapewnienia sprawiedliwości i równości wobec prawa. W kontekście prawno-systemowym, regulacja ta podkreśla specyficzną rolę Sądu Najwyższego w polskim porządku prawnym, pozwalając na aktywne uczestnictwo tego organu w kształtowaniu praktyki prawnej. Poprzez możliwość nadawania uchwałom mocy zasad prawnych, Sąd Najwyższy wywiera wpływ na rozwój prawa i jego adaptację do zmieniających się realiów oraz potrzeb społecznych, co stanowi o jego ważnej roli nie tylko jako instytucji rozstrzygającej spory prawne, ale również jako czynnika kształtującego system prawny.

Współdziałanie między obiema instytucjami podkreśla dynamiczny charakter procesu prawotwórczego w Polsce, gdzie możliwości normotwórcze Sądu Najwyższego są kształtowane w dialogu z Trybunałem Konstytucyjnym. W związku z powyższym, mimo iż Sąd Najwyższy nie posiada formalnych uprawnień do tworzenia prawa, jego znacząca rola w procesie interpretacji przepisów prawnych oraz wpływ orzecznictwa na praktykę prawną sprawiają, że przyczynia się on do kształtowania "żyjącego prawa". Ta aktywność interpretacyjna i orzecznicza Sądu Najwyższego jest niezbędna dla rozwoju prawnego, umożliwiając dostosowanie prawa do aktualnych wyzwań społecznych i prawnych. Dzięki temu, Sąd Najwyższy przyczynia się do ewolucji prawa, co jest równoznaczne z posiadaniem nieformalnych, ale niezwykle istotnych kompetencji normotwórczych, kluczowych dla utrzymania ciągłości i spójności systemu prawnego w Polsce⁶¹.

⁶¹ *Ibidem.*

Kontrowersje wokół Sądu Najwyższego po 2017

Kryzys wokół Sądu Najwyższego w Polsce, który rozgorzał w 2017 roku, stanowi kontynuację wcześniejszego konfliktu związanego z Trybunałem Konstytucyjnym, rozpoczętego w 2015 roku. Zmiany legislacyjne, inicjowane przez rządzącą partię Prawo i Sprawiedliwość oraz jej sojuszników, miały głęboki wpływ na strukturę i funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, skupiając się przede wszystkim na procedurze powoływania sędziów i reformie Krajowej Rady Sądownictwa. Kontrowersyjne i arbitralne reformy wdrożone z niedochowaniem podstawowych kanonów legislacji i egzekutywy wywołały szereg protestów w kraju i spotkały się z ostrą krytyką na arenie międzynarodowej, zwłaszcza ze strony instytucji Unii Europejskiej, która wyraziła zaniepokojenie naruszeniem zasad praworządności i niezależności sądów⁶².

Reforma doprowadziła do znaczących zmian w strukturze i funkcjonowaniu tego najwyższego organu sądowiczego. Początkowe plany, zakładające nowy wybór wszystkich sędziów SN, zostały zmodyfikowane po wecie prezydenckim. Zmieniono koncepcję tak, że sędziowie powyżej 65. roku życia mieli przejść w stan spoczynku, z możliwością powrotu do pracy na podstawie decyzji prezydenta. Ta zmiana otworzyła drogę do weryfikacji niemal 40% składu SN przez prezydenta, włączając w to Pierwszą Prezes SN, Małgorzatę Gersdorf. Jednak pod wpływem interwencji instytucji unijnych, rządzący wycofali się z tej koncepcji, pozostawiając Prezes Gersdorf na stanowisku do końca kadencji. Istotną zmianą było utworzenie dwóch nowych izb w ramach SN: Izby Dyscyplinarnej oraz Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych. Pierwsza z nich stała się częścią systemu dyscyplinowania sędziów, druga zaś uzyskała szerokie kompetencje, w tym decydowanie o ważności wyborów. Sędziowie do tych izb zostali wybrani przez Krajową Radę Sądownictwa (KRS), której nowy sposób powoływania również wzbudził kontrowersje i był przedmiotem krytyki. Kadencja Pierwszej Prezes SN, Małgorzaty Gersdorf, zakończyła się w kwietniu 2020 roku⁶³.

⁶² Rule of Law: Commission launches infringement procedure to protect the independence of the Polish Supreme Court, Brussels, 2 July 2019., dostęp internetowy: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/IP_19_1957 (dostęp z dnia 10.03.2024).

⁶³ Protesty w obronie Sądu Najwyższego i Małgorzaty Gersdorf. Skandowano: "Hańba", "Wolne sądy", dostęp internetowy: <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,23631705,protesty-w-obronie-sadu-najwyzszego-i-malgorzaty-gersdorf-skandowano.html> (dostęp z dnia 09.03.2024).

W maju tego samego roku, w kontrowersyjnych okolicznościach, SN wybrał jej następczynię, Małgorzatę Manowską. Proces ten budził zastrzeżenia ze względu na udział sędziów wybranych przez nową KRS, co podważało legalność całej procedury. W rezultacie, nominacja Małgorzaty Manowskiej na stanowisko Pierwszej Prezes została uznana przez część środowiska prawniczego za nieprawidłową. „Ustawa kagańcowa” z grudnia 2019 roku, weszła w życie w lutym 2020 roku, stała się kolejnym kamieniem milowym w procesie reform. Zmiany wprowadzone w ramach tej nowelizacji rozszerzyły katalog działań, za które sędziowie mogą ponosić odpowiedzialność dyscyplinarną, wprowadzając jednocześnie pojęcia tak szerokie i niejednoznaczne jak „utrudnianie działania wymiaru sprawiedliwości”. Ustawa wymaga również od sędziów deklarowania przynależności do partii politycznych i stowarzyszeń, co budzi kontrowersje ze względu na naruszenie zasady niezawisłości sędziowskiej. Krytyka skoncentrowała się przede wszystkim na naruszeniu niezależności sądownictwa, ograniczeniu niezawisłości sędziów i na potencjalnym wpływie tych zmian na sprawiedliwość proceduralną. Zmiany te, postrzegane jako upolitycznienie sądów i ograniczenie mechanizmów kontrolnych, spotkały się z szeroką krytyką zarówno w kraju, jak i na forum międzynarodowym. Ostatecznie, reforma Sądu Najwyższego oraz wprowadzenie „ustawy kagańcowej (Ustawy o z dnia 20 grudnia o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw) doprowadziły do pogłębienia kryzysu wokół niezależności wymiaru sprawiedliwości w Polsce, stawiając pod znakiem zapytania zgodność tych działań z zasadami demokratycznego państwa prawnego⁶⁴.

Kluczowym momentem eskalacji kryzysu był lipiec 2017 roku, kiedy to polski Sejm przyjął nową ustawę o Sądzie Najwyższym. Ustawa ta wprowadzała istotne zmiany, takie jak możliwość przeniesienia sędziów Sądu Najwyższego w stan spoczynku oraz utworzenie nowych izb w ramach Sądu Najwyższego, co było postrzegane jako próba podważenia niezależności sądownictwa. Reakcja prezydenta Andrzeja Dudy, który zdecydował się zawetować ustawę, stanowiła istotny punkt zwrotny, lecz jednocześnie spotkała się z krytyką ze strony rządu. W odpowiedzi na zaistniałą sytuację, prezydent przedstawił własny projekt

⁶⁴ Ustawa z dnia 20 grudnia 2019 r. o zmianie ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020 poz. 190).

ustawy, w którym zaproponował m.in. wprowadzenie mechanizmu skargi nadzwyczajnej i obniżenie wieku emerytalnego sędziów do 65 lat⁶⁵.

Sąd Najwyższy skierował pytania prejudycjalne do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, co doprowadziło do interwencji Komisji Europejskiej i wszczęcia procedury ochrony niezależności Sądu Najwyższego. W międzyczasie trwały prace nad dalszymi nowelizacjami ustawy o Sądzie Najwyższym, które miały na celu dostosowanie polskiego prawa do wytycznych i wymogów Unii Europejskiej, szczególnie po wyroku TSUE, stwierdzającym niezgodność obniżenia wieku emerytalnego sędziów z zasadami nieusuwalności sędziów i niezależności sędziowskiej⁶⁶.

Mimo tych działań, reforma sądownictwa pozostała jednym z najbardziej polaryzujących tematów polskiej sceny politycznej, co dodatkowo komplikowało relacje Polski z Unią Europejską. Konflikt wokół Sądu Najwyższego odzwierciedlił głębokie podziały w polskim społeczeństwie oraz wśród klasy politycznej. Pomimo prób reform i dialogu, sytuacja wokół Sądu Najwyższego pozostaje nierozwiązana, stanowiąc ciągle wyzwanie dla polskiego systemu prawnego i jego percepcji na arenie międzynarodowej⁶⁷.

Reformy wprowadzone w funkcjonowaniu Sądu Najwyższego oraz sądów powszechnych w Polsce mają bezpośredni wpływ na proces wyborczy, co uwidacznia się na różnych jego etapach. Zmiany dotyczące SN obejmują zarówno jego strukturę i kompetencje, jak i status sędziów. Ustawą z 8 grudnia 2017 roku wprowadzono dwie nowe izby: Izbę Dyscyplinarną oraz Izbę Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych, z których ta druga odgrywa kluczową rolę w kontekście procesu wyborczego, rozstrzygając między innymi o ważności wyborów parlamentarnych i prezydenckich. Jednakże, sposób powoływania sędziów w tej Izbie wzbudza kontrowersje, głównie ze względu na procedurę powołania nowej Krajowej Rady Sądownictwa (KRS), która opiniuje kandydatów na sędziów. W tym kontekście pojawiają się wątpliwości co do prawidłowości obsady Izby Kontroli

⁶⁵ Protesty w obronie Sądu Najwyższego i Małgorzaty Gersdorf. Skandowano: "Hańba", "Wolne sądy", dostęp internetowy: <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,23631705,protesty-w-obronie-sadu-najwyzszego-i-malgorzaty-gersdorf-skandowano.html> (dostęp z dnia 09.03.2024).

⁶⁶ Kolejne pytania prejudycjalne. Dotyczą statusu sędziogo Sądu Najwyższego, dostęp internetowy: <https://tvn24.pl/polska/sad-najwyzszy-skierowal-do-tsue-piec-pytan-w-sprawie-sedzi-z-poznania-ra944152-ls2303285> (dostęp z dnia 07.03.2024).

⁶⁷ Wojciech Hermeliński: niepokoi mnie sytuacja, która powstała w związku z reformą sądownictwa, dostęp internetowy: <https://trojka.polskieradio.pl/artukul/2186890,wojciech-hermelinski-niepokoi-mnie-sytuacja-ktora-powstala-w-zwiazku-z-reforma-sadownictwa> (dostęp z dnia 10.03.2024).

Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych. Ponadto, kwestionowana jest skuteczność powołania sędziów, zwłaszcza w świetle braku kontrasygnaty Prezesa Rady Ministrów pod obwieszczeniem Prezydenta RP z maja 2018 roku o wolnych stanowiskach sędziów w Sądzie Najwyższym⁶⁸.

Brak tej kontrasygnaty, według niektórych ekspertów, czyni akt nieważnym w świetle konstytucji, co wpływa na nieważność całej procedury nominacyjnej sędziów powołanych w ten sposób. Sprawę komplikuje również orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Dolińska-Ficek przeciwko Polsce, gdzie Trybunał uznał, że nieprawidłowości w procesie nominacji sędziów naruszyły legitymację Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych do tego stopnia, że izba ta nie posiadała atrybutów "sądu" w rozumieniu art. 6 § 1 Konwencji. Jeśli chodzi o sądy powszechne, reformy również budzą wątpliwości, zwłaszcza w kontekście trybu powoływania lub awansu sędziów z udziałem "nowej" KRS. Zwiększona kontrola Ministra Sprawiedliwości nad sądami powszechnymi, zwłaszcza poprzez nowy tryb powoływania i odwoływania prezesów sądów, może wpływać na percepcję niezależności sądów⁶⁹.

Zmiany w postępowaniach dyscyplinarnych sędziów, nadając Ministrowi Sprawiedliwości rozszerzone uprawnienia, spotkały się z krytyką ze względu na potencjalne naruszenie zasady trójpodziału władzy. W kontekście powyższych rozważań, reformy w SN i sądach powszechnych prowadziły do licznych dyskusji na temat ich wpływu na proces wyborczy, niezależność sądów, a także zaufanie obywateli do instytucji sprawiedliwości. Kwestionowanie skuteczności powołania sędziów i zmiany w procedurze nominacyjnej, zwłaszcza bez kontrasygnaty, rzucają cień na prawidłowość obsady kluczowych izb Sądu Najwyższego. Rozstrzygnięcie ETPCz dodatkowo podkreśla wagę prawidłowego procesu nominacji sędziów dla zachowania legitymacji sądów w oczach społeczeństwa. Zmiany te, zarówno w SN jak i w sądach powszechnych, budzą zatem poważne pytania o standardy demokratyczne i praworządność w Polsce, wpłynęły znacznie na zaufanie do systemu sprawiedliwości oraz jego zdolność do niezawisłego i sprawiedliwego rozstrzygania w kwestiach tak ważnych jak ważność wyborów.

⁶⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 września 2021, sygn. akt III CZP 11/21

⁶⁹ Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 listopada 2021 w sprawie Dolińska Ficek i Ozimek przeciwko Polsce (49868/19).

W procesie nominacji sędziów Sądu Najwyższego (SN) w Polsce, prezydent Andrzej Duda dokonał szeregu powołań, które stały się przedmiotem szerokiej debaty publicznej oraz krytyki zarówno ze strony środowiska prawniczego, jak i ekspertów prawa. W szczególności kontrowersje wywołało powołanie sędziów do nowo utworzonej Izby Dyscyplinarnej SN oraz innych izb, odbywające się na przestrzeni 2018 i 2019 roku. 19 września 2018 roku prezydent powołał do Izby Dyscyplinarnej SN dziesięciu sędziów, w tym między innymi Małgorzatę Bednarek i Jana Majchrowskiego. Krytycy wskazywali na problemy związane z legalnością tych nominacji, podkreślając, że proces ten budzi zastrzeżenia ze względu na zmiany w procedurze wyłaniania kandydatów przez Krajową Radę Sądownictwa (KRS), która została zreformowana w sposób budzący wątpliwości co do jej niezależności. 10 października tego samego roku prezydent Duda powołał kolejnych 27 sędziów, w tym Leszka Boska i Joannę Lemańską⁷⁰.

Decyzja ta również została podjęta pomimo postanowień Naczelnego Sądu Administracyjnego, który wstrzymał wykonalność uchwał KRS dotyczących nominacji. Prezydent argumentował że nie był stroną w sprawach przed NSA i nie otrzymał postanowień sądu, co wzbudziło dalsze kontrowersje dotyczące prawidłowości procedury nominacyjnej. Dodatkowo, 6 listopada 2018 roku Andrzej Duda powołał dwóch kandydatów wyłonionych przez poprzedni skład KRS, Pawła Wilińskiego i Małgorzatę Wąsek-Wiaderek, po ponad rocznym oczekiwaniu na decyzję. Ten krok spotkał się z pozytywnym odbiorem wśród niektórych komentatorów, podkreślających konieczność uzupełnienia składu SN. 20 lutego 2019 roku nastąpiło kolejne powołanie, tym razem Aleksandra Stępkowskiego oraz Jacka Błaszczyka, co również wywołało dyskusję w kontekście całościowej oceny procesu reform sądownictwa w Polsce i jego wpływu na niezawisłość sędziowską oraz niezależność sądów. Wszystkie te wydarzenia rysują obraz głębokiej kontrowersji wokół procesu nominacji sędziów Sądu Najwyższego w Polsce, który jest ściśle powiązany z szerszą debatą na temat reform sądownictwa, ich zgodności z zasadami demokracji oraz praworządności. Krytyka dotyczy zarówno procedury powoływania członków KRS, jak i samego procesu nominacji sędziów, podkreślając napięcia między różnymi gałęziami władzy⁷¹.

⁷⁰ Prezydent Andrzej Duda powołał 27 osób na sędziów trzech izb Sądu Najwyższego, dostęp internetowy : <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1296010,prezydent-andrzej-duda-powolal-27-osob-na-sedziow-trzech-izb-sadu-najwyzszego.html> (dostęp z dnia 09.03.2024).

⁷¹ NSA uchylił uchwały KRS, ale nominacje do Sądu Najwyższego, dostęp internetowy : <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/nominacje-sedziow-sn-nsa-uchylil-uchwaly-krs,508103.html> (dostęp z dnia 10.03.2024).

Owe zmiany, obejmujące zarówno procedurę powoływania sędziów, jak i restrukturyzację Krajowej Rady Sądownictwa, wywołały szereg kontrowersji zarówno na płaszczyźnie krajowej, jak i międzynarodowej. Szczególnie krytykowane były próby wprowadzenia mechanizmów umożliwiających znaczące wpływanie na skład osobowy Sądu Najwyższego, w tym przymusowe przeniesienie sędziów w stan spoczynku oraz kwestionowana procedura nominacji nowych sędziów przez zmienioną KRS. Proces ten spotkał się z odporem nie tylko ze strony opozycji politycznej, środowiska prawniczego i społeczeństwa obywatelskiego, ale również z krytyką i działaniami ze strony instytucji Unii Europejskiej, wskazującymi na potencjalne naruszenie zasad praworządności i niezależności sądownictwa. Interwencje UE oraz Trybunału Sprawiedliwości UE doprowadziły do pewnych korekt w planowanych reformach, jednak wiele z wprowadzonych zmian pozostało przedmiotem dalszej debaty i kontrowersji.

Podsumowując, utworzenie nowych izb w Sądzie Najwyższym, w tym Izby Dyscyplinarnej oraz Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych, oraz sposób powoływania ich sędziów, wywołały pytania o możliwe ograniczenie niezawisłości sędziowskiej i niezależności sądów. Krytyka dotyczyła przede wszystkim nowego modelu odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów, percepcji upolitycznienia procesu nominacji sędziów przez nową KRS oraz skutków tych zmian dla procesu wyborczego i ogólnego zaufania do wymiaru sprawiedliwości. Wydarzenia te rzucają światło na głębokie podziały w polskim społeczeństwie oraz na wyzwania związane z utrzymaniem podstawowych zasad demokratycznych i praworządnych. Reforma Sądu Najwyższego i wprowadzenie tzw. "ustawy kagańcowej" stanowią próbę redefinicji relacji między władzą sądowniczą a innymi gałęziami władzy, co w ocenie wielu obserwatorów może podważać fundamenty demokratycznego państwa prawnego.